

súly felbillen. Ezért fecserlek el rengeteg munkaórát, néha csupán csak arra, hogy felbukkanjon az az egyetlen szó, amely megmenti az egyensúlyt.

— Már a címben is rálelt a legpontosabb kifejezésre; hiszen írásai mind egy-egy, valamennyiünket fogva tartó fantazmagóriát idéznek fel, egy-egy olyan mítoszt, amelynek, a modern életben ki vagyunk szolgáltatva.

— Ehhez a címhez mindegyre gratulálnak nekem. Csakhogy a magyar cím így hangzik: *Egyperces novellák*. A „*minimitoszok*” valóban tökéletes cím, de Claude Roy talált rá, ő, akinek a francia nyelvű kiadást is köszönhetem.

Claude Bonnefoy
LA QUINZAINÉ LITTÉRAIRE,
1970. október 1—15.
(Fordította: Szántó Judit)

Egy kis nép hangja

— Az *Egyperces novellák* francia kiadásában, a *Minimitoszok*ban ez olvasható: „A szövegeket válogatta és magyarból fordította Tardos Tibor”. Mik voltak ennek a válogatásnak a kritériumai?

— Ezek az ironikus-szatirikus és többnyire igen rövid szövegek mindig valamilyen sajátos magyar, sőt, budapesti problémából indulnak ki. Így hát ki kellett küszöbölni azokat, amelyek túlságosan kötődnek valamilyen helyi szituációhoz, és így a francia olvasó számára érthetetlenek lennének (hacsak nem iktattunk volna be egy, magánál a szövegnél terjedelmesebb jegyzetapparátust). Meg aztán itt vannak a fordítási problémák is, amelyek a teljes verbális kötetlenség esetében különösen súlyosak. Egészében és amennyire én megítélhetem, a francia fordítás figyelemreméltóan sikerült.

— Az ön „minimitoszai”, olvasva, egyszerre emlékeztetnek a prózában írt költeményekre és az újságok tudósításaira. Mi hát a funkciójuk?

— Először is a magam használatára írtam őket, amellet, a napilapok tudósításaival ellentétben, ötévesével-hatosával megjelentek az irodalmi folyóiratokban. Egy-fajta alapábra megteremtésére törekedtem, amelyből aztán az egész képet újra lehet komponálni, vagy más szóval: jelbeszédre törekedtem. Ezek az írások feltételezik az olvasó részvételét, aktív együttműködését: ha van bennük tanulság, nos, azt az olvasónak kell levonnia.

— Nem adja meg néha ön is ezt a tanulságot? Gondolok például azokra az írásokra, amelyek a sztálini módszerekkel kapcsolatos élményeit tükrözik, kivált a *Sportra*. Itt egy groteszk versenyről van szó, ahol a lovakat jogászok helyettesítik, és az utolsó mondat így hangzik: „Hiába, a művészek nem hagyják magukat visszafogni!”

— Tapasztalatom megtanított rá, hogy bár az embert bizonyos pontig meg lehet rontani, de vannak emberi cselekvések, amelyek megronthatatlanok. Visszatérve az idézetre, azt hiszem, az igazi művésznek az a dolga, hogy keresse az igazságot; szakmája kötelezi erre. Így hát ő került szembe elsőnek a rosszul alkalmazott igazságokkal vagy a terrorral.

— Egyes írások a mélységes kiábrándultság, a pesszimizmus benyomását keltik.

— Pesszimizmus, optimizmus... gyűlölöm ezeket az összevissza alkalmazott kategóriákat. Az emberek kapcsolatai túl komplexek ahhoz, hogy az ilyen elemi fogalmaknak értelmük lehessen.

Ha az ember bizonyos dolgokat leleplez, ez nem jelenti azt, hogy elvesztette hitét önnön választásában, cselekvési lehetőségében, életkörülményeinek megváltoztatásában. Életem során túl sok, néha kedvező, néha kedvezőtlen változást értem meg ahhoz, hogy beérjem a világ egyoldalú ábrázolásával.

A nagy menetelés például ezt a meggyőződést fejezi ki, persze közvetve, de mindenképp az ember cselekvési kísérleteinek szemszögéből.

— Magam arra a meggyőződésre jutottam, hogy ön egyfajta „carpe diem”-et hirdet.

— Igazán? És hol teszem ezt?

— Vegyük a *Gondolatok a pincében* című írás végét. Egy patkányt meglep egy falábú kislány iránta tanúsított jósága, képzeletében átalakul a szóban forgó kislánnyá, és a látomás oly szép, hogy belehal. Az utolsó mondat: „Szép halál egy rágcsáló számára.”

Örkény felnevet.

— No persze! A fordító nagyon szép befejezést talált ki, sokkal szebbet, mint az eredeti. Csakhogy a magyar befejezés körülbelül arról szól, hogy a patkány el sem tud képzelni szebbet a falábú kislánynál. Vagyis a hangsúly szenvedéseink viszonylagosságán volt.

— Miért idézi fel annyi írása a világvégét?

— Mert azt hiszem, a haláltól való félelmet nevetségessé kell tenni. Ez a meggyőződés a háború alatt formálódott ki bennem, amikor, szerencsémre, nagyon közel kerültem a halálhoz. Megéltem azt az abszurd, minden logikával dacoló helyzetet, amikor az ember fekszik egy bajtársával a fűben, a kék ég alatt, aztán egyszerűen robban egy gránát és a bajtársunk halott. Ettől bizony elfelejti az ember mindazt, amit addig megtanult, elveszti a halálfélelem képességét és egy életre felszabadul.

— Egy másik, igen gyakori témája a fogyasztói társadalom elítélése, például a *Niagara nagykávéházban* vagy az *Édenben*.

— Egyáltalán nem erről van szó. Valójában az történt, hogy immár nem bírjuk elviselni álmaink megvalósulását; a fényűzés, a gazdagság, a siker ártalmunkra van. Így például a hegyi luxusszálloda vendégei végül visszamenekülnek a normális állapotba (a campingbe).

A probléma általános jellegű, de különösen ifjúságunkat érinti. Ez az ifjúság igen kedvező feltételek között kezdi életét, de hiába keresi a maga örömeit: nem találja. Nálunk kevés a hippy, különben is, ez az életforma nálunk nevetségés, pusztán utánpótlás egy olyan magatartásnak, amely más társadalmakhoz, más problémákhoz kötődik. De a mi fiataljaink sem találták meg a nekik való élvezeti formákat.

Mindezt nehéz megmagyarázni és válaszom nem lesz kielégítő. Bizonyos magyarázatot talán nyújt az a tény, hogy az egyetemről kikerülő fiatalok csaknem kivétel nélkül azonnal álláshoz jutnak. Ilyenkor aztán gyors karrierre törekednek, *váratlan* eseményekre, *szokatlan* kalandokra vágyanak. Az életet szürkének, egyhangúnak érzik. Többről van itt szó, mint türelmetlenségről, és kevesebbről, mint lázadásról — egyfajta feszültségről, amely nem tud miben realizálódni.

— Nem arról a problémáról van itt szó, amelyet, más területen, a 170—100 vet fel?

— Ugyan! Az vérbeli szocialista gond! Miközben felforgatjuk az egész társadalmat, egy csomó egészen egyszerű dolog nem működik. Nem annyira arról a híres bürokráciáról van itt szó: igazából az a helyzet, hogy nagyon nehéz a többieknek segíteni, az ember hamar eljut bizonyos korlátokig... Ha például a megbízható tájékoztatás mindennapi rutinmunkává válik, ez a feladat is valamiféle gépies, embertelen arculatot kap.

— Mit jelent az ön számára az, hogy írásait idegen nyelvekre fordítják?

— Írásaim egy része a magyar problémát a kis európai népek problémájaként kezeli. A kis nemzetek, a maguk elszigeteltségében, mindig hajlanak rá, hogy magukat tekintsék a világ köldökének, és néha rabjai is lesznek e hajlamnak.

A hazája problémáit ábrázoló magyar íróban is él az álom, hogy írásainak

érvénye túlmutat a helyi kereteken. Ha írásait lefordítják, ez az ő számára azt jelenti, hogy áttöri az elszigeteltséget. Nekünk, magyaroknak pedig külön öröm, ha műveinket franciára fordítják. A magyar irodalom mindig szorosan kötődött a francia irodalomhoz, a tehát műveimet franciára fordítják, ez annyit jelent, hogy forrásainkkal, mestereinkkel találkozunk. Ez komoly kihívás számunkra! Meg aztán itt van a francia nyelv irgalmatlan előnye: itt nem lehet kifejezni semmit, ami homályos vagy zavaros. Halálos veszély ez a mi számunkra, hiszen a nyelv logikája könyörtelen. De ha a próbát megálljuk, ha a fordítás sikerült, az munkánk kétszeres dicsérete.

Jean Tailleur
LES LETTRES FRANÇAISES
1970. október 28.
(Fordította: Szántó Judit)

Örkény Párizsban

Örkény István, magyar állampolgár (az ország fővárosa: Budapest), kora 56 év, szeme világoskék, jóságos, nevetős. Haja nincs (volt mibe beleöszülnie), illúziói nincsenek (de azért mosolyog), a cigarettáról leszokott (a szív belefárad abba, ha a gázdaja az életet a szívére veszi). Csupa tehetség, elevenség és tűz.

Vannak, akik Vichybe járnak gyógykezelésre; én Keletre szoktam. Ha lehet, minden évben. Egyszer Varsóból magammal hoztam egy darabot; a címe *Tangó* volt.

Ez idén Budapestről egy másik színdarabot hoztam magammal, a címe *Tóték*; és hozzá egy barátot, a neve Örkény István. Hazájában 1961 óta számít híres írónak. Novellái, drámája, egyperces novellái, amelyek olyan erősek, mint egy-egy szem babakávé (én minimitoszoknak hívom őket), hirtelen segítették hírnévhez. Azelőtt? Ó, azelőtt életének jó részét inkább azzal töltötte, hogy megpróbált észrevétlen maradni. Soha nem azok sorában, akik a gyeplőt fogják, inkább azok között, akikre a gyeplőt rávetik.

Horthy alatt baloldali volt, a háború alatt zsidó, amikor kommunista lett, „polgári származásúnak” minősült, 1956-ban „ellenforradalmárnak”, s utána egy külvárosi gyárban dolgozott. 1942-ben a zsidó munkaszolgálatosok táborából a szovjetek mentik ki, akik átszállítják egy hadifogolytáborba. Mikor ezt a tábort elhagyja, erősebb benne az elszántság, mint valaha: segíteni a forradalmat, felszabadítani a magyar népet. Örkény István tanuló, aki élete sorsdöntő vizsgáin általában legföljebb közepes osztályzatot kapott, magatartásból pedig, mint zsidó (aki egyébként katolikus családból származik) nullát, Rákosi király sztálinista uralma idején még a középezt sem éri el, sőt. Az új korszak elején is csillagos nulla jár neki. Végül aztán a börtönök kapuja szélesre tárul, a szájuk kinyílnak, ha elég lassan és óvatosan is. És Magyarország hirtelen rájön, hogy Örkény, a hajdani bukott diák, az osztályelsők között van. Nagy utat járt meg. Azt kérdezem tőle:

— Az a körülmény, hogy egyszerre volt „polgár — értelmiségi — zsidó — kommunista — magyar”, „használt-e” munkásságának, vagy hosszú távon egyszerűen csak fárasztónak bizonyult?

Azt feleli:

— Használt. Persze még hasznosabb lett volna, ha ráadásul néger vagy leprás is vagyok.

Örkény István nagyon jó író. Mellesleg: vígjátékokat ír, vagyis a lehető legkomolyabb író.